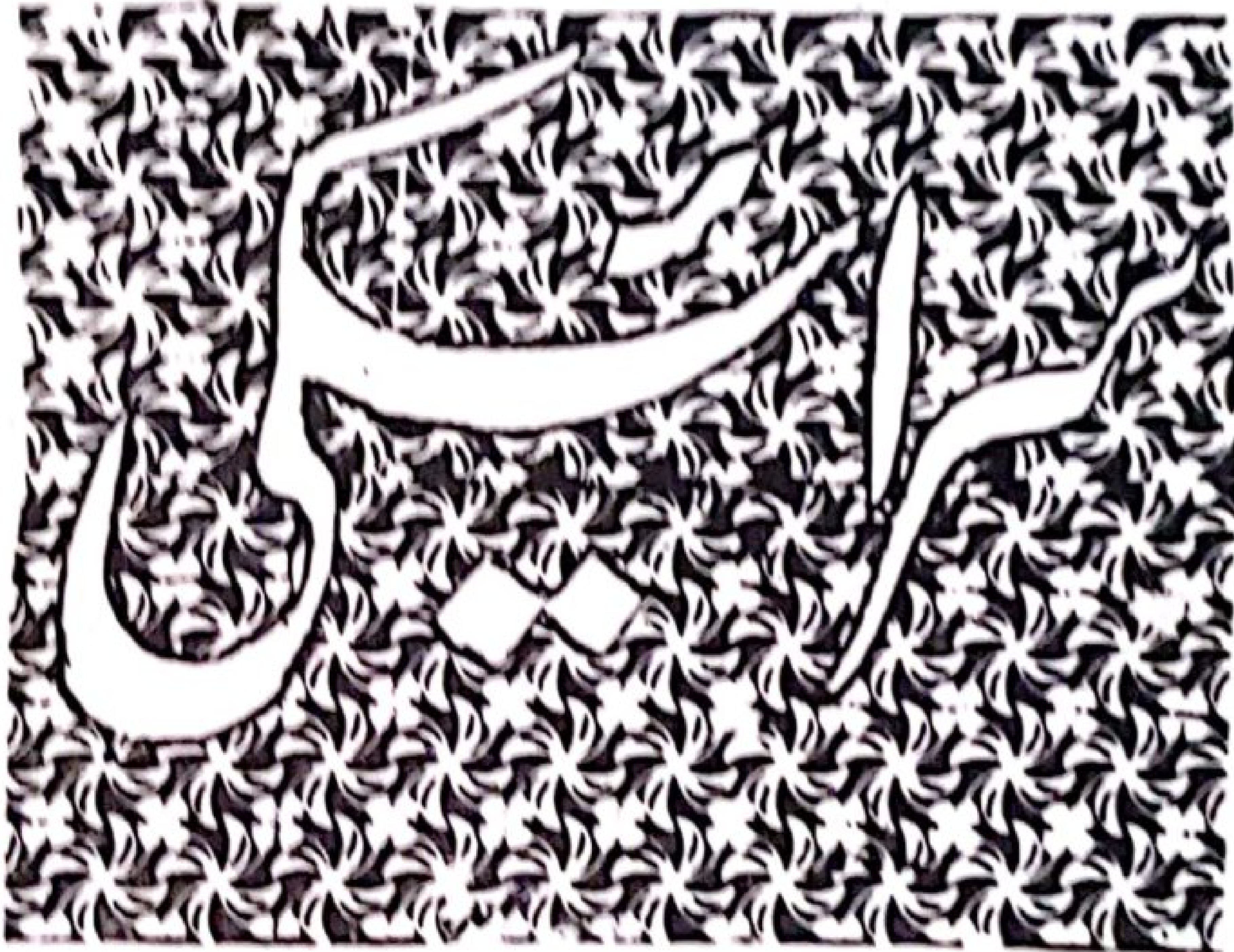
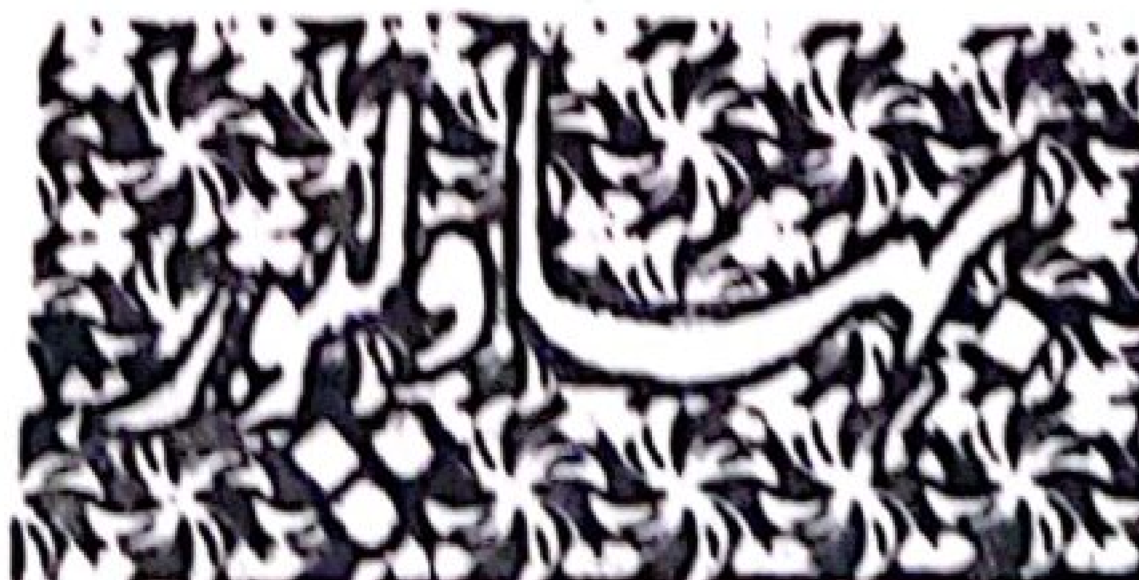
(8)

سہ ماہی

سہ ماہی سرائیکی بہاولپور

جلد نمبر ۱۸ — شمارہ نمبر ۷۲

بابت ماہ اپریل ۸۴ء

فہرست

ادارہ

بریگیڈیئر نذیر علی شاہ

دلشاد کلانچوی

سالانہ چندہ...... ڈاہ روپے

ہک پرچہ....... ڈھائی روپے

ناشر:- بریگیڈیئر نذیر علی شاہ

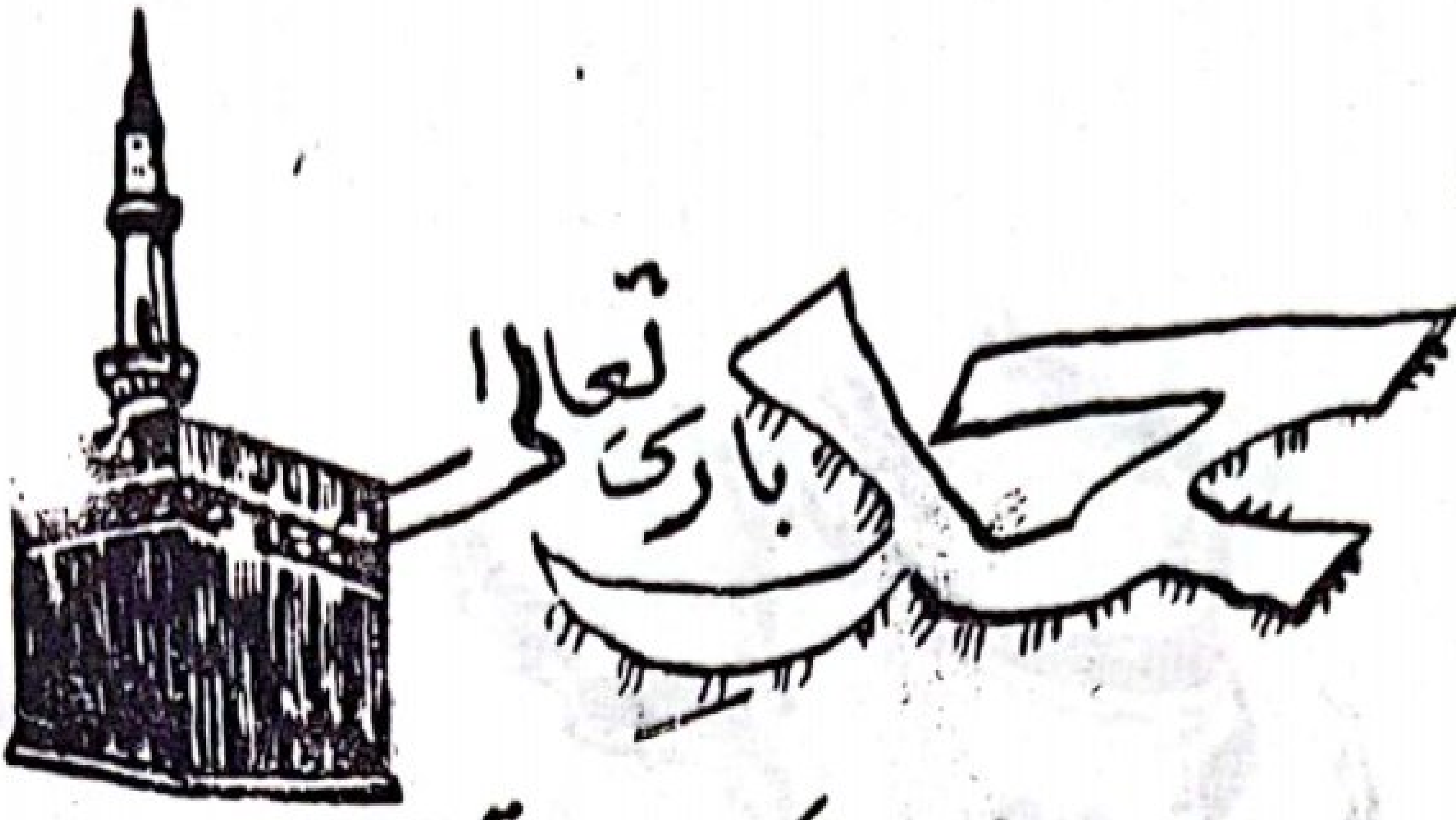
مقام اشاعت

سرائیکی ادبی مجلس جھوک سرائیکی بہاولپور ۱۴

گودیزی پریس بہاولپور

Scanned with CamScanner

نصیر سرمد ساٹر دی

میڈی روح ایویں تیڈے ذکر دی خیرات منگدی ھے
جیویں بنجر زمین فصلاں کیتے برسات منگدی ھے

تیڈی چاہت دے قتل ماروے وچ دیدار تے پہرے
رعائت دل دے کیتے جسم دی بیدات منگدی ھے

میڈا سر تانگ دے نیزے تے اُنج وی تیڈے گُن ڳاسی
جیکر تیڈی رضا میکوں ڈکھاں دی ذات منگدی ھے

ولا ہک وار اپڑیں نائباں کوں من و سلویٰ ڈے
تیڈی مخلوق تیں کولھوں کرم دی ڈات منگدی ھے

میڈا دل عشق دا قرآن منگدا ھے پڑھن کیتے
تمنا باولی ھے پیار دی تورات منگدی ھے

تصور جبرائیل آنگوں ہر ہک وحی دل کوں ڈیندا ھے
بھلا سرمد دی روح بن جبرائیل آیات منگدی ھے

عاصم اُچوی

نعت شریف

محمدؐ محمدؐ پکاراں میں دل وِچ تَیں ایہو لگایا ہے ہِک نال ہِ تے
محمدؐ دی بخشی محبت خدا سئیں، میں ناں چن تے چایا ہے ہِک نال ہِ تے

محمدؐ دی سیرت توں قربان تھیواں، قبر تے حشر دا وسیلہ محمدؐ!
میں صلواۃ پڑھ تے ایہ محسوس کیتے، میں رُٹھا منایا ہے ہِک نال ہِ تے

میڈے ہجر دی شب گذر گئی ہے آخر، جو اسم محمدؐ دی تسبیح کریندیں!
نبی دی کچہری دا وقت آ گیا ہے، میں من کوں جگایا ہے ہِک نال ہِ تے

اوندی شان کیا ہے خدا ایہ صحیح ہے، جینڈے دل محمدؐ دا دیدار کیتے!
جیں ڈاڑھی وتائی محمدؐ دے راہ توں، جیں رستہ سجھایا ہے ہِک نال ہِ تے

میں او جا وی ڈیکھاں جتھاں سوہنڑاں رہندے، تے جبریل سوہنڑیں تے مولود آہدے
تے رضوانِ جنت محمدؐ دے در تے مناقب سُنڑایا ہے ہِک نال ہِ تے

میں کوجھی گنہگار کالی، بے عملی، او سوہنڑاں میڈا ہے بے عیب سوہنڑاں،
سخاوت دا در ہے اوندے فیض دا در، میں دامن وِچھایا ہے ہِک نال ہِ تے

محمدؐ دے در توں ایہ خیرات میکوں ملی عاصم اُچوی محمدؐ دے ناں تے
میڈی نعت وِچ ہے فضائل نبی دا، میں ایکوں بنڑایا ہے ہِک نال ہِ تے

اداریہ

سرائیکی شاعراں دی توجہ کیتے!

شاعری تے نثر نگاری وچ سب توں وڈا فرق وزن دا ہے۔ نثر دا کوئی جملہ شاعری دے مقررہ اوزان وچوں کہیں ہک وزن دے مطابق لکھیا گیا ہووے تاں اوکوں کہیں شاعرانہ خیال دے اظہار کیتے لکھیا ونجے تاں او شعر سڈیندے۔ نہ تاں او شعر کائے نہیں۔

عام طور تے سرائیکی شاعری چند خاص اوزان وچ آکھی ویندی رہی ہے۔ تے ایہ اوزان سوکھے، ہلکے پھلکے تے مٹھے ہن۔ پر ہنڑاں بحور وچ وی شعر آکھیے ونج سگدن۔ ایں گالھ کوں سامنڑیں رکھیندیں ہوئیں، سرائیکی شاعر حضرات کوں تے خاص طور تے نویں سکھندڑ شاعراں کوں عرض کریساں جو او شعر آکھنڑ کنوں پہلے وزن کرنڑ ضرور سکھ گھدا کرن۔ جیکر وزن انہاں دے سمجھ آویندے، تاں ول شعر آکھنڑ کوئی اوکھا کائے نہیں۔

ایویں شعر وچ وزن دے علاوہ ایندے قافیے تے ردیف دے ڈھنگ یا طریقے قاعدے دی ہن۔ انہاں کوں وی سامنڑیں رکھیا ونجے۔ خاص طور تے قافیے وچ جہڑے جہڑے عیب پیدا تھی ویندن۔ انہاں کنوں پرہیز کروں تے صحیح قافیے ورتیے کروں۔

وزن تے قافیے ردیف دے نال اساکوں اصناف سخن دی پوری سنجانڑ ہووڻیں چاہیدی ہے۔ قصیدہ، مثنوی، غزل، رباعی، قطعہ، ڈوہڑہ، کافی، بند، بحر وغیرہ دی وی اساکوں سنجانڑ ہووڻیں چاہیدی ہے۔

ایہ سب گالھیں شاعری دے فن دے متعلق دیاں ہن۔ تے اساکوں انہاں دا بھوں خیال رکھنڑاں چاہیدا ہے۔

ڈوجھی ضروری شئے خیال، موضوع یا اوگالھ ہے۔ جہڑی کوں شعر وچ بیان کیتی ویندی ہے، جیکر خیال چنگا، سوہنڑاں تے اچا ہوسی تاں شعر دی خود بخود چنگا، سوہنڑاں تے اچا ہوسی، بلکہ شاعر تے غیر شاعر وچ سنجانڑ وی تخیل دی وجہ کنوں ہوندی ہے۔

جیویں کوئی پھل رنگ تے خوشبو کنوں بغیر سوہنڑاں نہیں لگدا، ایویں شعر وچ وزن رنگ دی جا ہے۔ تے اوندے وچ پیش کیتا ہویا خیال خوشبو دے آنگوں ہے۔ انہاں ڈوہیں شئیں کوں شعر وچ پیدا کرنڑ یا گھن آونڑ نال شعر کوں پھل دے آنگوں رنگین تے خوشبودار بنڑاونڑاں ہے۔

ایہ ساریاں گالھیں میں انہاں ایں واسطے پیش کیتن۔ جو اساں سرائیکی شاعری کوں معیاری بنڑاونڑیں۔ تے ایندی نوک پلک ٹھیک کرنڑیں ہے۔ تے ایکوں ایں قابل بنڑاونڑیں جو ایہ عربی، فارسی، اردو، ہندی، سندھی تے بیاں ملکی تے غیر ملکی زباناں دی شاعری نال مقابلہ کر سکے تے کھڑی تھی سگے تے ایہ اوں ویلے تھی سگدے، جڈاں ویلے اساڈے سرائیکی شاعر حضرات میڈیاں انہاں گذارشات تے پوری توجہ ڈیسن۔ تے آپنڑیں شعر کوں معنوی تے فنی لحاظ نال مکمل تے سوہنڑاں بنڑیسن۔

نوجوان تے نویں سکھندڑ شاعر بھراوو! ہیں ہکواری ولا آکھساں جو آپنڑیں شاعری کوں وزن دا پابند کرو، خیال دی بلندی تے جذبے دی صداقت کوں اگوں رکھو، تے سرائیکی شاعری کوں آپنڑیں توں اچا مقام ڈیواؤ۔ خدا تہاڈا حامی تے مددگار ہووے۔

دلشاد کلانچوی

سندھی متن : رشید احمد لاشاری
سرائیکی ترجمہ : دلشاد کلانچوی

سرائیکی زبان

کئی صدیاں پہلے دی گالھ ہے، جو سندھ پنجاب تے کشمیر دے رہݨ والیاں دے آپس وِچ گھاٹے تعلقات ہن۔ اِتھے مدتاں تائیں کشمیر تے پنجاب دے علاقے سندھ دی حکومت دے ماتحت رہݨ رِیہا وجہ ہے، جو سندھی، پنجابی تے کشمیری زباناں ہِک ٻئے نال رلدیاں مِلدیاں زباناں ہن۔

"سندھی زبان جی تاریخ" دے مصنف آنجہانی بیرومل مہرچند آڈوانی دی رائے سرائیکی زبان دے مرکز دے متعلق ایہ ہے جو سندھی زبان سندھ دے شمالی حصے تحصیل اوباڑے (ضلع سکھر) دی زبان سرائیکی یا اُبھی بولی (اُتلے علاقے دی زبان) دا رنگ اپڑیں اُتے چڑھا تے بہاول پور دے وِچوں کجھ کجھ بدلدی سَدلدی ملتانی زبان نال ونڄ رلی ہے۔ وَل اِتھوں ملتانی زبان لاہور اَتے امرتسر دو ونڄ تے غیر معمولی طور تے بدل ویندی ہے، تے پنجابی وِچ گھل مِل ویندی ہے۔ ہیں واسطے ایں گالھ دے فخر کرݨ وِچ کوئی حرج کائے نئیں، جو سرائیکی زبان نے اِی سندھی کوں پنجابی نال ونڄ رلائے،

ایں نظرے دی رُو نال اَتے تاریخی تحقیقات دے مطابق ایہ گالھ کھل تے سامݨے آ ویندی ہے جو مسلمان سب توں پہلے سندھ وِچ آئے۔ چونکہ اسلامی لشکر وِچ مختلف قوماں شامل ہن ہیں واسطے ایہ گالھ بالکل دعوے نال آکھی ونڄ سگدی ہے، جو اردو زبان دا بوٹا سندھ وِچوں اُبھر تے سامݨے آیا ہا۔ کیوں جو سندھی دی

اوپرائیں زبان ہے تے مشترکہ ہے، اِجھیں پاکستان دے مختلف ضلعاں وِچ قدیم علاقیاں، قدیم شہراں یا قبیلیاں دے ناں نال سَنڈی ویندی ہئی۔ مثلاً پنجاب وِچ پنجابی، لاہور وِچ لاہوری، ملتان وِچ ملتانی تے سندھ وِچ سرائیکی، ہیں طرح ڈھیر سارے ٻئے ناں وی ہن۔ جیڑھے ہِکّی زبان دے مختلف مقامی ناں ہن۔ تے اِتھاں ایہ زبان اُوں ناں نال مشہور ہے۔ ایہ ہک منی منائی گالھ ہے جو سرائیکی زبان ملک دے کافی حصیاں تائیں، پکھنڈی ہوئی ہے۔ اتے ہک لمبی چوڑی ادبی زبان دی حیثیت رکھیندی ہے۔

مسٹر بیرومل دے ایں خیال دی اصلوں تصدیق تھی ویندی ہے، اوویں میڈی آپڑیں ڈِٹھی گالھ ہے، جو سندھی جٹاں وی پنجابیاں یا مہاجراں نال گالھ کریندن۔ تاں ہیں سرائیکی زبان کنوں کم گھندن۔ تے اینکوں سمجھݨ وِچ انھاں کوں کوئی اوکھائی نئیں تھیندی۔

سرائیکی زبان اُتے ضلع ڈیرہ غازی خان دی زبان دا بہوں اثر ہے۔ سندھ دے مشہور تاریخی تے سرحدی شہر کشمور وِچ زیادہ تر ڈیرہ غازی خان دی سرائیکی زبان بولی ویندی ہے۔

سندھ، بہاول پور تے خیرپور دی سرائیکی زبان وِچ فرق دا تاں کوئی سوال ای پیدا نئیں تھیندا، کیوں جو ایہ اِتھاں جائیں ہِکّو جیہی بولی ویندی ہے۔
ڈاکٹر ٹرمپ دی رائے [illegible] آہدے ہن

تصنیف سندھی گریمر وچ ایں طرح آپݨیں رائے ݙیندن جو شمالی سندھ دی زبان سرائیکی ہے۔ ایہ چھوٹی جیہی آپݨیں ذاتی رائے کائے نئیں، بلکہ ٹھٹوں دے لوکاں دا عام فیصلہ وی ایہو ہے'۔ تھرپارکر دے علاوہ سندھ دے ݙوجھیاں حصیاں وچ سرائیکی دے چنگے بھلے نمونے ملدن۔ تے لہجے سُنݨ وچ آندن۔ ایہ زبان سندھ دے رہݨ والیاں کوں ڈیرہ غازی خان کنوں ملی ہے، پر ایں ڳالھ کنوں ایہ نہ سمجھ گھِدا ونڄے، جو شمالی سندھ وچ محض سرائیکی زبان ای بولی ویندی ہے، بلکہ اِتھاں سندھی وی بولی ویندی ہے۔

ڈاکٹر گریرسن دی رائے:

گریرسن دی مشہور تصنیف "لنگوئسٹک سروے آف انڈیا" وچ ݙوں جائیں تے سرائیکی زبان دے متعلق بحث کیتی ڳئی ہے۔ اساکوں معلوم تھئے۔ جو سندھ ترائے حصیاں وچ ونڈیا ہوئے ١۔ لاڑ ٢۔ وچولو ٣۔ سرو

وچولو یا ادھ وچ جیہڑی زبان بولی ویندی ہے اوکوں ٻیاں زباناں تے فوقیت حاصل ہے۔ کیوں جو ایہا او زبان ہے۔ جیندے وچ تعلیمیافتہ لوک ڳالھ مہاڑ کریندن تے ایں زبان وچ تصنیف تے تالیف دا کم کیتی رکھیندن۔ اِتے ہِکوں صاف ستھری تے معیاری زبان تھیندن۔ سندھ دے شمال وچ وی سرائیکی بولی ویندی ہے۔ اصل وچ سرائیکی دا لفظ "سرو" (سِرام کنوں بݨایا ڳئے۔ 'سرو' دا مطلب ہے مُتھے والا (اتلا) حصہ'۔ ایں زبان دا مغربی پنجاب دیاں زباناں نال گھاٹا سانگا ریہے۔ ایں زبان کوں ݙوں حصیاں وچ تقسیم کیتا ونڄ سڳدے۔ ہِک سندھی سرائیکی تے ݙوجھا لہندا سرائیکی۔

لہندا: سندھ دی سندھی تے سرائیکی زبان وچ سمتاں یا پاسیاں دے ناں کجھ ایں طرح دے ہِن:۔ اتر۔ ݙکھݨ۔ اُبھار تے اولھ

پر پنجاب دے سرائیکی بولݨ والیاں علاقیاں وچ اُبھا (اتر) لماں (ݙکھݨ) چڑھدا (ابھار) تے لہندا (اولھ) دے لفظ انھاں کیتے ورتیے ویندن۔ کیوں جو دریائے سندھ دے مغربی علاقیاں وچ یعنی لہندے پاسے سرائیکی زبان کافی بولی ویندی ہے۔ ہیں واسطے ایکوں زیادہ تر "لہندا" آکھیا ویندے۔

سندھ تے پنجاب دے تعلقات: سوڑ گوڑھی

بیرومل "سندھی زبان جي تاریخ" وچ لکھدن:۔ جو یجروید دے زمانے وچ آریہ قوم دے ڈھیر سارے لوک سندھ تے پنجاب کنوں "مدھیہ پردیش" دو ہجرت کر ڳئے ہِن۔ ایہ لوک آپݨیں آپ کوں ݙاݙے دی نسبت نال آنوا "سندھ" ݙیندے ہِن۔ اُتے کجھ لوک خود کوں "شوی آریہ" تے فخر محسوس کریندے ہِن۔ رگوید دے زمانے وچ او لوک راوی دی مُنڈھ تے آباد ہِن۔ انھاں آپݨی آنوی آریاواں دی اولاد وچوں ہِک راجے دا ناں "کیکیہ" تے ݙوجھے دا ناں "سوویر" ہا۔ انھاں ݙوہیں بھراواں نے پنجاب دے ڈھیر سارے حصے تے قبضہ کیتا ہویا ہا۔ ایں طرح انھاں ایران دے کافی حصے کوں وی آپݨیں حکومت وچ شامل کر گھِدا ہا۔ وَل جݙاں انھاں سندھ کوں وی فتح کر گھِدا۔ تاں وَل سندھ تے پنجاب دیاں زباناں ہِک ہِک تھی ڳیاں۔

ایں ڳالھوں اوں زمانے وچ سنسکرت

داثر سندھی تے پنجابی اُتے وی بھوں تھیا۔ ول اسلامی دور وِچ عربی تے فارسی دے رلن مِلن نال ملتانی یا سرائیکی زبان تے نواں رنگ چڑھ آیا۔ تے ایہو ہی اَج پورے پاکستان وِچ عام مقبولیت حاصل ہے۔

خالص سنسکرت دا سرائیکی تے اثر:- قندھار دا علاقہ تے کیکیہ دا پرگنہ"، ڈیرہ اسمٰعیل خان تے ڈیرہ غازی خان کنوں لاتے ملتان تئیں درگھیا ہویا ہا۔ ایں علاقے دے سنسکرت کنوں اثر گھنن دی وجہ کنوں ایہ اَپنا مشہور تھی گیا جو خاص "مدھیہ پردیش" دے لوک وی اِتھاں تعلیم حاصل کرن آندے ہن۔ اتے اِتھوں دی تعلیم کوں بھوں کامیاب سمجھدے ہن۔ شمالی سندھ دے لوک خاص کر شکارپور دے رہن والے قدیم زمانے وِچ قندھار وِچوں تعلیم حاصل کریندے ہن۔ ایہا وجہ ہے، جو اَج وی شکارپور دی زبان وِچ جتنا مزہ آندے، پورے سندھ دی کہیں بئی زبان وِچ نہیں آندا۔ شمالی سندھ دی سرائیکی تاں ہر حالت وِچ ممتاز حیثیت رکھیندی ہے۔

سرائیکی زبان دی قدامت:- راجہ ڈاہر دے زمانے وِچ سندھ دیاں سرحداں شمال والے پاسوں جہلم دریا تئیں درگھیاں ہویاں ہن۔ بلکہ ایندے وِچ کشمیر دے کجھ ضلعے وی شامل ہن۔ ایہ تورڑیں جو کابل پہاڑ سندھ دی آخری سرحد وِچ گِنڑیا ویندا ہا۔ نا
جنوب مغرب دا ے ۔ ے نیدن سرحد

تاں اگوں ایران دے کجھ حصیاں تورڑیں ہی۔ ایویں جنوب وِچ بحیرۂ عرب اتے جنوب مشرق وِچ "رن کچھ" تورڑیں تے مشرق وِچ رجپوتانے تے جیسلمیر دے علاقے تورڑیں، ایہ سارے علاقے سندھ وِچ شامل ہن۔ بہر حال ہیں زمانے وِچ ہندوستان دے شمال تے مغرب والے علاقے پورا پنجاب ہلمند ندی تئیں، افغانستان دا کجھ علاقہ، پورا بلوچستان، ریاست جودھپور، اتے موجودہ سندھ دا علاقے کل سندھ سڈیندا ہا۔

ایہ سندھ ہندوستان کنوں انج تے خود مختار مملکت دی حیثیت وِچ قائم ہا۔ جیندے متعلق مولانا رومی آکھ گئن ہے

ہندیاں را اصلاحِ ہند مدح
سندھیاں را اصلاحِ سندھ مدح

شور گیا ہتی بیر ول مہر جیندا ڈوالی آپڑیں، ایں عبوے وِچ ڈٹھے ہوئے نظر آندن جو ملتانی تے سرائیکی زبان دا تعلق سندھی زبان نال ہے۔ کجھ ایہا گالھ ہے۔ جو قدیم "پوساچ" قوم کشمیر کنوں پنجاب اتے بہاولپور دو ہجرت کردے آ گئی تے سندھ وِچ آباد تھی گئی ہئی۔

موجودہ زمانے وِچ تورڑے جو ہر زبان آپڑیں آپڑیں طور طریقے تے بولی ویندی ہے۔ پر ایں گالھ دے باوجود وی آپس وِچ بہوں رلیاں ملیاں زباناں ہن۔ جیکر صحیح معنیاں وِچ ڈِٹھا ونجے تاں سرائیکی یا ملتانی زبان پاکستان دیاں ساریاں زباناں وِچ اردو وانگوں ہک مشترکہ زبان دی حیثیت رکھیندی ہے، اتے لت ور کنوں تے مکران دے ساحلی علاقے

تئیں اَتے ایران دی حد تئیں بولی ونیندی ہے۔ ایں خاطر ایہ گالھ وی ضروری ہے جو ایکوں ہک مشترکہ ناں ڈتے (سرائیکی دے ناں نال۔ مترجم) ایندی ادبی وسعت کوں ڈکھایا ونجے تے ایندی ترویج تے ترقی دو دھیان ڈِتا ونجے۔ اَتے ایہ کم ایں واسطے وی کیتا ونجے جو جیں طرح سندھ مسلماناں دے ہندوستان وِچ پہلا مرکز تے قدیم علاقہ ہے۔ ہیں طرح قدیم سندھ تے موجودہ پاکستان وِچ نہ صرف سندھی بلکہ سرائیکی یا ملتانی وی ہک قدیم زبان دی حیثیت رکھیندی ہے، ایہ ہئی گالھ ہے جو ایں زباں کوں ملتان وِچ ملتانی بہاولپور وِچ بہاولپوری اتے سندھ وِچ سرائیکی دے ناں نال سڈیا ویندے۔ شمالی سندھ وِچ کتھائیں کتھائیں ایں زبان کوں بلوچکی یا جٹکی دی سڈیا ویندے۔ (اجکل انہاں سارےیاں ناںواں کوں ختم کرتے ہکو ناں رکھیا گئے تے او ہے سرائیکی!) مترجم)

ہک ہئی گالھ ایہ ہے۔ جو پنجاب دے جنوبی حصے بہاول پور دی سرحد کنوں گھن تے سندھ دے شمالی علاقے آبارو تے گھوٹکی تئیں دے علاقے کوں اُبھا آکھیا ویندے۔ تے ایں لحاظ کنوں سرائیکی دے ایں نمونے والی بولی کوں اُتے دی بولی آکھیا ویندے۔ اُبھے دا مطلب ہے۔ دریا دے وہک دا اُتے والا پاسا۔ اتے ایندے الٹ لے لماں (ڈکھو) یعنی ڈکھن والا تلواں حصہ! اُبھے دی زبان نے اباڑو، گھوٹکی، اتے میرپور متھیلو وِچ رواج پاتا ہوئے۔ جتھاں تقریباً ڈہ ہزار بلوچ بہاولپور کنوں اتھاں آ آباد تھئن۔ ایہ زبان سرائیکی زبان کنوں ذری ہک وکھری ہے۔

تقسیم ہند کنوں پہلے کراچی، حیدرآباد اَتے جیکب آباد، ٹھٹہ گناڑی، اتے شکارپور دے بھاگی ناڑے وال، چھالی، روپاہی اَتے ہئے ہندو جیہڑے جو اصل وِچ قلات دے رہݨ والے ہن۔ سارے سرائیکی زبان بولیندے ہن۔ اتے اوں زمانے وِچ ہک لکھ سندھیاں دی زبان سرائیکی ہئی۔ سرائیکی بولݨ والیاں دی تعداد پنج لکھ افراد توں وی ودھ گئی ہے۔ جیندے وِچ لہجے دی زبان بولݨ والے وی شامل ہن۔

سرائیکی تے لہندے دی زبان دا پنجاب دی لہندا زبان نال بالکل جگری تعلق ہے۔ اتے ڈوہیں وِچ کوئی فرق و امتیاز نظر نہیں آندا۔

سرائیکی زبان اَتے سندھ: پہلی صدی ہجری دے آخر وِچ یعنی ستویں صدی عیسوی وِچ جڈاں عرباں نے سندھ تے قبضہ کیتا ہا۔ اوں ویلے اسلامی فوج شیراز، عراق تے سندھ وِچ آ رہی، فوج دے سپاہی عربی تے فارسی زبان بولیندے ہن۔ اَتے اوں ویلے بولاں دے درے وچوں عراق والے پاسے دو آونج رہندا ہا۔ ہیں طرح ۱۳۳ھ وِچ مسلماناں دی خلافت دا مرکز شام دے ملک کنوں ہٹ تے عراق وِچ قائم آتھیا۔ تاں اوں ویلے سندھ دے بہوں سارے پنڈت بغداد ونجٖ تے عربی زبان دے ترجمے سندھی وِچ کرݨ لپے گئے۔ اَتے آپݨیں علمی تے فنی

صلاحیتاں دی بنیاد تے وڈے وڈے عہدیاں تئیں وی پہنچے۔

ایں طرح رلݨ ملݨ نال سندھی زبان وِچ عربی تے فارسی دے ٻہوں سارے الفاظ شامل تھی گئے۔ ایجھے ماحول وِچ سندھ تے ملتان وِچ اسلامی ریاستاں گھٹ کنوں گھٹ ترائے سو سالاں تئیں قائم رہیاں۔ آخر وِچ سلطان محمود غزنوی نے ݙوہائیں ریاستاں کوں ختم کر چھوڑیا۔

سلطان محمود غزنوی دی فوج وِچ بلوچ قوم دے کافی سپاہی شامل ہن۔ افغان، ترک ایرانی تے عرب سپاہیاں دی تھوڑ نہ ہئی۔ ایندے علاوہ سندھ تے ملتان دیاں ریاستاں بغداد اَتے مصر نال مذہبی تعلق رکھیندیاں ہن۔ ایں وجہ کنوں دی خراسان، عراق، یمن تے مصر کنوں آوݨ والے تاجراں تے مسافراں دی چھل دی چھل آندی رہی۔ جیندے نتیجے وِچ ملتانی تے سندھی زبان وِچ عربی تے فارسی دا میل جول ودھدا گیا۔ تے انھاں وِچوں ہک نویں لہجے دی زبان نکھتی۔ جیکوں سندھ وِچ سرائیکی تے ملتان وِچ ملتانی زبان دے ناں نال یاد کیتا ویندا ہا۔

بلوچاں دا سرائیکی زبان ورتݨ

ادوں ݙیلے کافی بلوچاں آپݨی زبان بلوچی چھوڑ تے سرائیکی ٻولݨ شروع کر ݙتا۔ ایندی وجہ ایہ ہئی جو انھاں وِچ گھراں دے پھٹ میلے پیدا تھی گئے ہن۔

مولائی شیدائی دا بیان ہے، جو ایہ انقلاب آپس دیاں جنگاں دا نتیجہ ہا۔ ایہ لڑائی پندرھویں صدی عیسوی دے ادھ وِچ بلوچستان دے گھوڑ دوڑ تے شہزادی گوہر دے عشق دی ضد وِچ ݙوں سرداراں میر چاکر خان رند تے میر گہرام خان لاشاری دے درمیان لڑی گئی۔ ایں لڑائی ٻہوں جلدی بلوچستان دے ساریاں قبیلیاں کوں ولھیٹ گھدا۔ ایندا نتیجہ ایہ وی تھیا۔ جو بلوچاں دے کجھ قبیلیاں سرائیکی ٻولݨ شروع کر ݙتی۔

سرائیکی تے ملتانی دا مسئلہ

"پنجاب میں اردو" دے مصنف پروفیسر محمود شیرانی پنجابی زبان دے متعلق بحث کریندیں ہوئیں آکھیے: "پنجاب ملک دی زبان جیکوں اجکل پنجابی سݙیا ویندے، ایکوں امیر خسرو "لاہوری" ایہ ناں ݙتا ہا۔ الوالفضل ایکوں "ملتانی" آکھیئے۔ اتے یوروپ دے مورخین ایں زبان کوں ݙوں حصیاں وِچ تقسیم کرتے گالھ کیتی ہے، ا۔ مشرقی پنجابی تے ۲۔ مغربی پنجابی

ایں طرح اُنھاں مغربی پنجابی دا ناں "لہندا" رکھ چھوڑے، اِنھاں مورخاں مشرقی پنجابی کوں مغربی پنجابی نال ملا ݙتے، اَتے "لہندا" کوں سندھی تے کشمیری دی سکی بھیݨ ٻݨوائے، پر پنجابی لوک ایہ گالھ نہیں منیندے۔ انھاں دا خیال ہے جو 'لہندا' اتے پنجابی ہکو زبان ہے انھاں وِچ جیکر کوئی فرق وی ہے، تاں مقامی علاقیاں دی خصوصیات دی وجہ کنوں ہے،

سندھی زبان وِچ ٻ۔ ڄ۔ ݙ اتے ڳ چارے حرف خالص سندھی دے ڳݨدے ویندن۔ ول ایہ جو ایہ چارے حرف نہ سنسکرت زبان وِچ موجود ہن تے نہ کہیں پراکرت وِچ انھاں دا نشان ملدے۔ ایہ چارے حرف ول

کتھوں آئن؟ ایہ بالکل واضح ہے جو سرائیکی تے ملتانی زبان قدیم زمانے کنوں کلہوڑیاں تے میراں دی حکومت تئیں سندھی نال کافی رلدی ملدی رہی ہے۔ اتے ایہ چارے حرف سندھی کنوں گھدے گئین۔ جیڑھے اصل وچ "دراوڑی" زبان دیاں خاص آوازاں ہن۔ جنہاں دیاں مثالاں ایہ ہن:

آئے مست ڈیہاڑے ساون دے
ساون دے من بھاون دے
سوہنڑیں موسم نینہہ ہے لگڑا
گئے ویلے غم کھاون دے

خواجہ غلام فرید

محبت تیڈی ہے مہیں پل دی
ماری ماری ،یار ماری
ہے گھساڈی رنجھی آپ ڈی
گاری ،گاری ،یار گاری

سچل سرمست

دم دم ساڈے دل دے اندر
سجناں دیاں گالھیں
ڈوہڑا درد فراق ہے لگڑا
برہ بھائیں بالیاں

قادر بخش بیدل

اتے ڈتیاں مثالاں وچ ڈیہاڑے ۔ میڈے ، تیڈی ، تساڈی ، اساڈی اتے ڈوہڑا جیہے لفظاں وچ "ڈ" دی جیہڑی آواز ہے ۔ گالھیں ۔ لگڑا ، گئے ، رنجھی تے گاری وچ "گاف" والے جیہڑے لفظ ہن ۔ اتے سجناں وچ "ج" دی جیہڑی آواز ہے ، ایہ خالص سرائیکی لفظ ہن ۔

رحیم طلب:-

افسانچہ

اَج عید ہئی ۔ خیرو نے عیدگاہ وچ نماز پڑھی ، گھر آتے اوں ریڑھاں بسکٹ پھوکڑیاں دا چھابا چاتا ، جلدی جلدی سڑک تے آتے تشیں وچ لگ پیا ، کیوں جو ایڈیں چھوٹی تے پیاری بھین کوں عیدی ڈیونڑیں ہئی بس!

شوخ ریاستی

غزل

زور ساجھیں گل عشق دا جنجال ہے کیویں کراں
بے خسکا ہم ہے السکا ہم ڈکھ ودھ گئے کیویں کراں

ہن سرکھنڑ دی واند نھیں ہجراں دیوچ عذاب ہاں
نال گئے وچھوڑے ہیں ہن سرا وتر کیویں کراں

اٹھ پہری حشری ہتے ہے خوشیاں گیاں غوغا گئے
جیں ڈینہہ دا جنڑ بھاگیں بھرا ناراض تھئے کیویں کراں

اوندے ہجرتے سوز کوں ڈھوا ڈتا ہم سوز دا!
رو روتے نت پڑوال ہے تھکے سبھے کیویں کراں

ہک پل جتی نھیں فائدہ ہیں اُبھری لہندی بھوٹھیاں
جیں تن بدن دا روگ لائے اوندے تے کیویں کراں

شوخ ایجے پیلے سینہ نال ہن آپڑیں گذران ہے
توڑ سکے ہئے کوڑی اکھ او ڈیکھدے کیویں کراں

ہک سرائیکی مکتوب

اکثر رات دے پچھلے پہرے اکھیں دے وچ بکھن سکاں
ساری عمراں سکدے رہندن جہڑے دل وچ رکھن سکاں

میڈے سائیں!

حیاتی دی سٹھی سالہ وچ جڈاں امید دے پڈدے چندر دیاں میلیاں لاٹاں پنجیاں وچیندن۔ تاں میں آپڑیں ذات دے قبرستان وچوں نکل کے کہیں سجن دے کچاوے دیاں چنڑکیاں سنڑن دی خاطر کاغذ دے ٹبے دے گیڑے وچ آ بہندا ہاں، تساں بزرگ ہوے۔ اساڈے کیتے غنیمت ہوے، اساڈے بھاگیں دے وارث ہوے۔ میڈے سینگے نہوے ول وی دل دا ڈکھ سنڑاونڑ دی خاطر کڈاہیں کڈاہیں تہاڈی جھوک تے امیدیں دی خالی جھولی اڈ کے آ ویندا ہاں۔ ساری ڈینوار دے کمیں کاریں توں تھکیا ترٹیا گھر آندا ہاں۔ تاں کاغذیں دی جھولی وچ سر رکھ کے سم ویندا ہاں میں ہک ناواقف جیہا بے وقوف انسان ہاں، پر دکھدی ہوئی سگرٹ وانگوں کہیں دے ہوٹھیں کوں چمنڑ دی کوشش کریندا ہاں۔ بے وقت دا بانگا ہاں۔ سب کجھ ونج بیٹھاں۔ نندراں مقدر توں رس گئن۔ بے منزل پندھرو ہاں۔ ہوا دا جھولا ہمیش بے منزل رہندے۔ تہاکوں سینگا جانڑ کیں کجھ بے معنی جیہیں لوار لکھدا پیاں۔

سلام مسنون!

تساں حرف میڈی خاطر ایہو کراہے، جو ہک ڈوں امیدیں دے حرف لکھ بھیجا ہے، ریشمی لفظیں نال بکے ہتیش حیاتی دے بے سکون سمندر دے گھانڑ دے سینے تے سکون بکھلا رہساں، کے تائیں آپڑیں ذات دی قبر تے امید دے ڈیوے بالی رکھساں۔ خلوص دا منگتا ہاں۔ میں بستیں وچ، گردواریں وچ، مندریں وچ، انسانی وجودیں وچ، رات دے پچھلے پہر، سنجیں سڑکیں تے، چندر دیاں لاٹاں وچ، دھپاں چھاواں دی دردک وچ، خوابیں وچ، قبرستان وچ حرف خلوص، حرف سچا خلوص گولیے، پر ناکامیاں تے مایوسیاں ملن، میکوں میڈا وجود ڈنگیندا رہندے۔ نیلا زہر رگیں وچ روے کھاندا رہندے۔ زنشتیں دی سولی ہمیش میڈے سر تے ٹنگی رہندی ہے۔ میکوں سوجھلے دی گوڑھ ہے، میڈے چودھاروں اندھارا ہے، میڈا ڈکھ کالی رات وانگوں ڈھوں ہے۔ میکوں محسوس تھیندے جو میڈا کوئی وی نئیں۔ میں کالی رات دے جنگل وچ اندھی ڈکھنڑ دیاں چیکاں کے تائیں آپڑیں شکستہ وجود وچ سنبھالی رہساں

تُساں میڈے کیتے خلوص ہیوے۔ ول وی ہیں
سمندر دی کندھی تے تریہا کھڑاں۔ بس پیار
دا بُھکا ہاں۔ میں کئی دفعہ تہاڈے خط لکھیم پر
روانگی جلیاں دے سوا کجھ وی ہتھ نہیں آیا
کیا تُساں وی میڈی کار کنگال سمجھ گئے وے؟
تہاڈی نگری تاں ساوی سوکھی ہے۔ تہاڈا
وجود تاں ہوں کجھ ڈے سگدے۔ بہاولپور میڈے
خوابیں دا شہزادہ ہے۔ ول وی فقیر خالی ہتھ
ولدے۔ میں پاگل ہاں۔ دیوانہ تے ناسمجھ ہاں!
میں فنکار ہاں۔ پر فن میکوں بھک دے علاوہ کجھ نہیں ڈتا۔
اتھاں ہر شخص آپڑیں ذات دے خول
وچ بند ہے۔ قیدی ہے۔ ہر کوئی آپڑیں
ارمانیں دی درسالہ تے بیٹھے۔ کوئی چہرہ
بے نقاب کائے نہیں۔
میں گنتر تری وی بھل ویندا ہاں۔ جے لکھ
سگے تاں جواب لکھ بھیجا ہے۔ نا نہ تاں،
شکوہ نہ کریساں۔ جے ایہو مقدر ہے۔
تاں آپڑیں لاش کوں موکڑدے تے رکھیں۔
رہیساں۔ میڈے کوٹھوں جو خط وچ کوئی
نازیبا گناہ لکھیج گئی ہووے تاں معاف
ڈُوا ہے۔ تُساں شاید ایکوں بیکار تے بے مقصد
خط سمجھو، پر ایہو تقیسی۔ جو ہیں آپڑیں وجود
وچوں کجھ کنڈے گڈھ گھنساں۔ میڈے سمجھ
درد و نتیجہ ویسن۔ باہروں سیانے دی کاں
دا چندر کلھا کھڑا ہے، میکوں اجازت ڈیو!

ہک مسافر — مظہر قلندرانی

تانگھ

اعجاز ڈیروی

سجھ کوں روز ابھردا ڈیہداں
جہڑا سوہنڑیں یار دا میکوں
وصل سنہیڑا آن کے ڈیندے
پر
او رات بخشیں آندی جیں وچ
بُھلے تول وہانڑیں سجھسن
میڈیاں آس امیداں رُجھسن

نسیم تیہ

غزل

بدل اڑیں مینہ دے پاݨیں نال مُنہ دھوندا وے
شکر تھیئے جو ہولے ہولے پرکھرا ہوندا وے

اپڑیں پیراں تے کھڑے تھیوݨ دا جیکوں ناز ہے
سوچ دیڑھے وچ اجݨ تئیں بھانبڑے پوندا وے

حادثہ کیا تھئے جو اَج دی شام مقتل بݨ گئی
خود شفق دی لہو لہانے، سجھ وی تاں روندا وے

بیچ گئے جے میڈے ہنجواں نال ایہا پیار دا
کیٹھے کیندے وت میڈا احساس ہݨ جوندا وے

سچ ہے پابندی غزل دی باشقت قید ہے
ایں کیتے تاں ذہن میڈا چکیاں جوندا وے

اوہو اُٹھ خوشبو دی لذت توں گیا وانجا نسیم
کنڈتے چا کے ٹوکرے پھلاں دے جو ڈھوندا وے

شاکر احمد

غزل

میڈے لب تے رہندے ہر دم تیڈا ناں
کیا مبارک ہوسی ڈینہ آسیں جداں

پھٹ جگر دے پھل دے وانگوں کھل پئین
زخماں توں مجبور ہاں رکنتے ونجاں

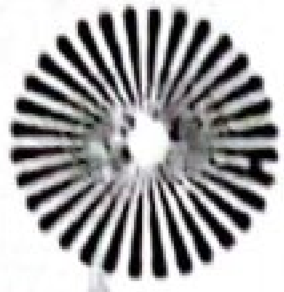
اِہجی گھلی تیز نفرت دی ہوا !!
اُلفتاں سب خاک دے وچ رل گیاں

اوندا ڈس کوئی میکوں ڈیندا نہیں
در بہ در میں ٹھوکراں کھاندا وداں

چھوڑ صحرا مینہ ڈٹھا دریا اُتے !
پاݨیں دی ہک بوند وامیں پیاساں

ویلے وݨ ساوے ولا وی تھی گئے
سکیاں ہن پر میڈے دل دیاں پونبلیاں

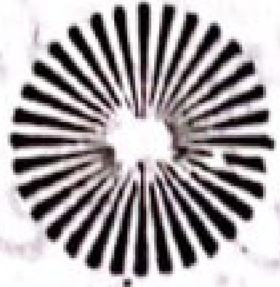
ڈکھاں توں شاکر تھیا زخمی بدن
ٹھڈے ٹھڈے سہہ کڈھاں آہیں بھراں

عاصم اُچوی

ڈوہڑہ

نہ چھیڑیا کر رہ ویندیاں کوں انھاں گنڈ ( ) ورگے ڈھولیاں کوں
ہوندی فنکاری نہے کِھل دے وِچ ایہ ٹھگ گئے اِن اپساں بھولیاں کوں
دل قید کرݨ دا ڈاں امدے، انھاں سوہݨیاں رُوح مخولیاں کوں
میں عاصم اچوی وِیہک پیم، گل پا ہنیم انھاں رولیاں کوں

عاصم اچوی

ڈوہڑہ

میڈے دل دے پھٹ تے کھرنڈ آ گئے، توں گالھیں نال کھتور نہ کر
میکوں وِسری گالھ نہ یاد ڈِوا، میڈے ذہن اتے کوئی زور نہ کر
میڈیاں زخماں
میڈے دِل دیاں زخماں نندر کیتی، توں ساہ نہ کڈھ کوئی شور نہ کر
ذرا عاصم اچوی تک ڈِو، مُنہ پیسا تے اکھ چور نہ کر

محمود احمد پوری

ڈوہڑہ

سوہݨیں صورت یاد کریساں، لکھ لکھ نیر وہیساں
آوے یا اصلوں نہ آوے اوندی راہ تکیساں
اکھ دے وِچ پیساں پیسا، دل دے وِچ یار وسیساں
محمود جو خواباں وِچ وی آوے، تاں احسان پنیساں

محمود احمد پوری

ڈوہڑہ

پھلاں دی جو مہکار وِچ اوکوں ڈیکھوں!
تاں بدلاں دی گجکار وِچ اوکوں ڈیکھوں!
چمک پا گریاں دی جے تاں محمود اول وِچ!
تے بجلی دی لشکار وِچ اوکوں ڈیکھوں!